

Altres disposicions

Decret 313/2022, del 20 de juliol del 2022

Decret 313/2022, del 20-7-2022, de publicació del Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança de Formació Andorrana.

Exposició de motius

Vist l'article 17 de la Llei qualificada d'educació, del 3 de setembre de 1993, en el qual s'estableix que els principis rectors del sistema educatiu andorrà i les seves modalitats, els nivells, els cicles, els cursos i les opcions establerts per la Llei es desenvoluparan per un reglament que en determinarà els programes;

Vist l'apartat 2 de l'article 9 de la Llei qualificada esmentada, en el qual es reconeix que els alumnes tenen dret que el seu rendiment escolar sigui valorat amb criteris objectius;

Vist l'article 11 de la Llei esmentada, en el qual es reconeix el dret de llibertat de càtedra dels docents, sempre que s'exerceixi des del respecte a la Constitució i amb una finalitat educativa;

Vist l'article 4.1 de la Llei 17/2018, del 26 de juliol, d'ordenament del sistema educatiu andorrà, en el qual s'especifica que correspon al Govern desenvolupar, aprovar i publicar els referents curriculars de les àrees d'aprenentatge o assignatures dels diversos ensenyaments;

Vist l'article 6 de la Llei esmentada, en el qual es defineix programa com el conjunt d'elements curriculars que han de ser objecte d'ensenyament, aprenentatge i avaluació en un nivell educatiu o un diploma determinat;

Vist l'article 57 de la Llei esmentada, el qual determina l'àrea d'aprenentatge de ciències humanes i socials d'Andorra;

Atès que el Pla estratègic de renovació i millora del sistema educatiu andorrà ha comportat una revisió del marc curricular del sistema educatiu andorrà per adoptar un enfocament per competències, determinar unes competències específiques i actualitzar els sabers de les àrees d'aprenentatge;

Atesa la necessitat de presentar íntegrament totes les parts del programa i desenvolupar-ne les prescripcions i les orientacions en virtut de l'actualització mencionada, i que convé aprovar el programa,

Ateses les consideracions esmentades, a proposta de la ministra d'Educació i Ensenyament Superior, el Govern, en la sessió del 20 de juliol del 2022, aprova el Decret del 20-7-2022 de publicació del Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança de Formació Andorrana, amb el contingut següent:

Article 1. *Objecte*

Aquest Decret fixa el Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança de Formació Andorrana, establert en l'article 57 de la Llei 17/2018, del 26 de juliol, d'ordenament del sistema educatiu andorrà.

Article 2. *Condicions en què s'aplica el programa*

El Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança s'implementa en les condicions i en els termes determinats per la normativa reguladora dels convenis de Formació Andorrana.

Article 3. *Programa de ciències humanes i socials d'Andorra*

El Programa de ciències humanes i socials d'Andorra s'inclou a l'annex.

Disposició final

Aquest Decret entra en vigor l'endemà de ser publicat al *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra*.

Cosa que es fa pública per a coneixement general.

Andorra la Vella, 20 de juliol del 2022

Xavier Espot Zamora
Cap de Govern

Annex. Programa de ciències humanes i socials d'Andorra

CHS

Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança de Formació Andorrana

Ministeri d'Educació i Ensenyament Superior

Govern d'Andorra

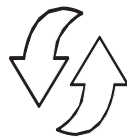
BOPA

Butlletí Oficial del
Principat d'Andorra

Núm. 90

27 de juliol del 2022

4/43

Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança de Formació Andorrana

Ministeri d'Educació i Ensenyament Superior

Govern d'Andorra

Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança de Formació Andorrana

Aquest programa correspon a l'annex del Decret del 20-7-2022 de publicació del Programa de ciències humanes i socials d'Andorra de segona ensenyança de Formació Andorrana

Coordinat per: Salvador Sala, cap de l'Àrea d'Ordenament Curricular

Grup de redacció del Programa:

Joan Pagès, catedràtic emèrit del Departament de Didàctica de la llengua i la literatura, i de les ciències socials de la Universitat Autònoma de Barcelona
Antoni Santisteban, professor titular del Departament de Didàctica de la llengua i la literatura, i de les ciències socials de la Universitat Autònoma de Barcelona
Mercè Vázquez, tècnica especialitzada de l'Àrea d'Ordenament Curricular, coordinadora del grup de redacció

Dipòsit legal: AND.337-2022
ISBN: 978-99920-0-952-9

Adreça i contacte:
Àrea d'Ordenament Curricular
Ministeri d'Educació i Ensenyament Superior
Avinguda Rocafort, 21-23. AD600 Sant Julià de Lòria
www.educacio.ad

Índex

Introducció	6
Competències específiques	8
C1. Analitzar la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra	9
Orientacions didàctiques de la C1	10
Criteris d'avaluació de la C1	10
Expectatives de final de cicle de la C1	11
C2. Analitzar l'evolució històrica de la societat andorrana a partir dels canvis polítics, econòmics, culturals i socials	12
Orientacions didàctiques de la C2	13
Criteris d'avaluació de la C2	13
Expectatives de final de cicle de la C2	14
C3. Analitzar qüestions socials de manera crítica i creativa	15
Orientacions didàctiques de la C3	16
Criteris d'avaluació de la C3	17
Expectatives de final de cicle de la C3	17
Recursos d'aprenentatge	19
Bloc 1. Població i economia a Andorra	20
Orientacions didàctiques del bloc 1	22
Bloc 2. Lloc i medi ambient	23
Orientacions didàctiques del bloc 2	25
Bloc 3. Andorra, una societat diversa	26
Orientacions didàctiques del bloc 3	28
Bloc 4. Ciutadania i governança a Andorra	29
Orientacions didàctiques del bloc 4	31
Bloc 5. Memòria i patrimoni	32
Orientacions didàctiques del bloc 5	34
Quadres de síntesi	35
Quadre de síntesi de la C1	36
Quadre de síntesi de la C2	38
Quadre de síntesi de la C3	40

Introducció

El propòsit de les ciències humanes i socials d'Andorra a la segona ensenyança de la Formació Andorrana és dotar l'alumnat de les competències geogràfiques, històriques i socials que l'ubiquin a Andorra, en el seu present i en el seu passat, en les característiques de la seva societat i en els seus problemes, i li permetin prendre decisions sobre el seu futur. Per assolir aquest propòsit, es proposen tres competències i cinc blocs de recursos d'aprenentatge, centrats en el medi natural i l'espai, en el temps i la història i en les qüestions socials, a fi d'il·lustrar el dinamisme de la societat andorrana i de la seva ciutadania.

Les competències específiques i els recursos d'aprenentatge seleccionats han de fer possible el desenvolupament d'un pensament social crític i creatiu que orienti els nois i les noies de segona ensenyança en les seves accions quotidianes de present i de futur. El programa permet el desenvolupament d'una consciència geogràfica, basada en la sostenibilitat del territori andorrà, d'una consciència històrica que relacioni el passat, el present i el futur d'Andorra i la seva ciutadania, i d'una consciència ciutadana democràtica, que es tradueixi en un aprofundiment de la democràcia política i social.

El protagonisme de l'alumnat és fonamental per a l'aprenentatge d'aquestes competències i d'aquests recursos. El professorat ha de considerar la conveniència de treballar a partir qüestions socials reals pensats com a estudi de casos, que facin possible un contacte directe amb el problema i la possibilitat d'intervenir per resoldre'l. La utilització de fonts d'informació de tota mena és bàsica per assolir els aprenentatges previstos. També s'ha de fomentar la comparació del que succeeix o ha succeït a Andorra amb el que succeeix o ha succeït als països veïns, a Europa i al món.

Competències específiques

En el programa es preveuen tres competències que posen l'accent en la interpretació de l'espai andorrà i les seves interaccions i interdependències amb altres territoris i en una comprensió del pas del temps que permeti fer una lectura crítica del nostre present, així com en la capacitat d'afrontar problemes socials, a partir de la formació d'un pensament crític i creatiu. El programa té la finalitat de formar una ciutadania responsable i compromesa amb la millora de la societat.

La primera competència incideix en l'anàlisi espacial del país, en la seva situació com un territori cruïlla i la incidència que té en la seva configuració humana i econòmica al llarg del temps, en el tipus de comunicacions i en les interrelacions com a lloc de pas i acollida. Cal interpretar el paisatge amb els trets d'identitat propis i valorar la diversitat de la vida natural i de l'ocupació humana, per formar una consciència ciutadana crítica per a la sostenibilitat.

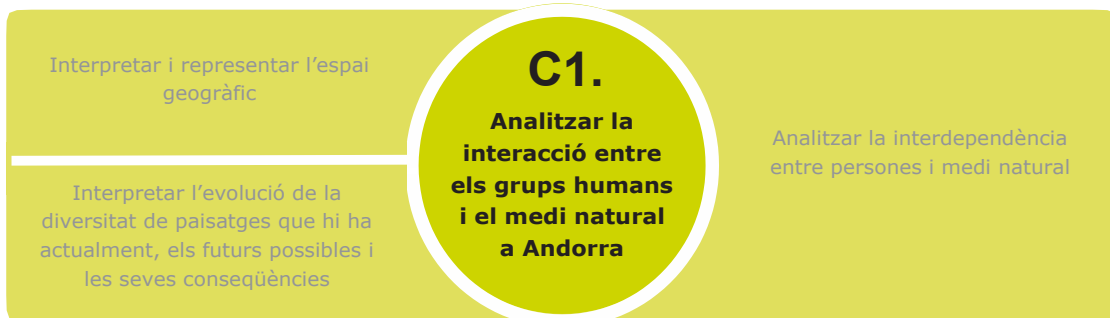
La segona competència demana situar-se en el temps present d'Andorra, a partir de l'anàlisi del passat, a través de l'anàlisi d'evidències i fonts històriques, i la interpretació de les relacions entre causes i conseqüències. Aquesta competència implica valorar els canvis i les continuïtats en l'estudi històric d'Andorra i els seus possibles futurs, tenint en compte l'evolució del país i les interrelacions que manté amb l'exterior en un món interdependent.

La tercera competència es basa en l'anàlisi de qüestions socials. D'una banda, s'han de desenvolupar aprenentatges que permetin als alumnes identificar i avaluar problemes socials; d'altra, cal formar-los en capacitats que els facin possible pensar solucions o alternatives als problemes. A l'últim, el treball amb qüestions socials implica un compromís i una responsabilitat socials, valors inherents a la competència.

A més, per fomentar el desenvolupament d'una cultura i d'una ciutadania democràtiques s'han destacat els aspectes del programa que hi estan relacionats. En efecte, s'indiquen al llarg del programa, amb el símbol¹ que representa el model competencial del Marc de referència de competències d'una cultura democràtica del Consell d'Europa, els aspectes relacionats amb la formació d'una ciutadania activa i responsable, amb consciència crítica, capaç de respectar els altres, col·laborar pel bé de la col·lectivitat i participar en una societat democràtica i plural.

¹ La relació amb les competències d'una cultura democràtica del Consell d'Europa s'indica amb el símbol següent:

C1. Analitzar la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra

Andorra se situa en un espai amb unes característiques determinades, que han definit la vida de les persones que l'han habitat en diferents èpoques. Tanmateix, aquest paisatge s'ha anat modificant al llarg del temps a causa de l'ocupació humana del territori i de les seves activitats urbanístiques, econòmiques i socials. La configuració de l'espai d'Andorra és fruit de la seva evolució com a lloc de vida, però també de la seva relació amb altres territoris. Avui dia l'estudi de la societat andorrana s'ha de pensar a partir de les interrelacions entre escales territorials i en la interdependència entre regions.

Així doncs, estudiar l'espai geogràfic andorrà significa interpretar-lo en la seva complexitat, des dels diferents aspectes que s'hi veuen reflectits: culturals, econòmics, històrics, naturals, socials, etc. Per poder interpretar l'espai, cal saber llegir-ne les representacions en forma de plànols o mapes, però també cal saber representar-lo, per sintetitzar la informació que conflueix en un espai i per poder-la relacionar, per poder comunicar i debatre les diferents perspectives sobre el territori andorrà.²

La nostra relació amb l'espai que habitem és d'interdependència. Per una banda, ens adaptem al territori que pot ser més o menys amable i, a la vegada, transformem aquest espai amb la nostra ocupació humana i amb les nostres activitats econòmiques, urbanístiques, socials, etc. Una variable fonamental de la nostra qualitat de vida en el present és haver fet sostenible aquesta interdependència al llarg del temps.³

Un dels aspectes que s'han de prendre en consideració a l'hora de plantejar el futur del nostre territori és l'estudi de l'evolució de l'espai andorrà fins als nostres dies. Plantejar-nos com s'ha anat configurant el territori o si hem aconseguit un creixement sostenible, quina diversitat de paisatges hi ha en el nostre entorn i com els podem conservar, ens ajuda a plantejar-nos quins futurs són possibles i quins són desitjables.⁴

² Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 20, "Coneixement i comprensió crítica del món"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; i 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingües".

³ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 5, "Respecte"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 14, "Flexibilitat i adaptabilitat"; i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

⁴ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 5, "Respecte"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

Orientacions didàctiques de la C1

Cal plantejar una anàlisi de l'espai des dels diferents aspectes que ajuden a comprendre'n la complexitat, diferenciar els components naturals i socials, els elements de canvi i continuïtat, les característiques pròpies del territori andorrà i la seva configuració urbanística. El treball amb fotografies aèries, fotografies antigues, plànols o mapes històrics, etc. ajuda a desenvolupar aquesta competència. Entendre que l'espai d'Andorra, la seva dinàmica econòmica, política o social no es pot entendre si no la comparem, amb un angle de visió més ampli, amb les seves relacions amb Europa i el món en l'actualitat.⁵

Per interpretar l'espai andorrà caldria començar per tenir un coneixement de la seva representació cartogràfica i treballar amb els recursos digitals de què disposem avui dia, que ens permeten una anàlisi del medi físic, social, cultural o polític amb diverses perspectives d'estudi. Aquests recursos també s'han de fer servir en la representació de l'espai per part de l'alumnat, que es pot completar amb algun repte de solució d'un problema geogràfic.

Cal treballar des de la sostenibilitat en la relació humana amb el medi; primer interpretant, per exemple, com aquest territori s'ha transformat al llarg del temps i, després, fent una avaluació de la situació actual en el territori andorrà.⁶

L'activitat de prospectiva pot plantejar-se a partir de qualsevol aspecte de l'ocupació del territori. Es poden presentar diferents tipus de futurs de paisatges d'Andorra, uns més sostenibles que altres, però el que l'alumnat ha de comprendre és que sempre es pot escollir, perquè hi ha futurs possibles, probables i desitjables.

Criteris d'avaluació de la C1

CA1. Precisió

Ser precís en l'anàlisi de la interacció entre els grups humans i el medi natural significa determinar de manera no equívoca o vaga els elements que configuren el paisatge actual i que són fruit de la interacció entre el medi natural i els grups d'humans al llarg del temps.

⁵ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

⁶ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

CA2. Rigor

Ser rigorós en l'anàlisi de la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra vol dir fonamentar-se en evidències fiables i en informació contrastada. El rigor és necessari per seleccionar i tractar la informació, per fer servir els procediments més adequats en cada moment, prenent en consideració el tipus d'escala, el tipus d'esdeveniment, fenomen o qüestió a analitzar.

CA3. Sentit crític

El sentit crític a l'hora d'analitzar la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra significa discernir l'estructura i la consistència de fets o proposicions que, en general, s'accepten com a vertaders. Vol dir, en definitiva, analitzar les conseqüències a escala local i global de les decisions que es prenen i s'han pres sobre el territori i, també, a l'hora de plantejar alternatives de consum orientades a un ús racional i sostenible que garanteixi el llegat de les generacions futures.

Expectatives de final de cicle de la C1

PRIMER CICLE

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra, analitza l'evolució de l'ocupació humana del territori i distingeix els efectes de les activitats urbanístiques, econòmiques i socials.

L'alumne representa l'espai geogràfic i els aspectes relatius a la configuració del mateix en relació amb altres espais internacionals, a partir de tècniques cartogràfiques clàssiques i digitals. També interpreta de manera crítica la informació relativa a la gestió i configuració del territori, i fa servir el vocabulari geogràfic pertinent en la seva argumentació.

Finalment, l'alumne imagina possibles evolucions del territori d'Andorra, amb relació a les activitats humanes que el modifiquen, des del poblament i la urbanització, l'explotació i la gestió dels recursos naturals. Al mateix temps proposa solucions als problemes ambientals o argumenta alternatives des de la perspectiva d'un creixement sostenible.

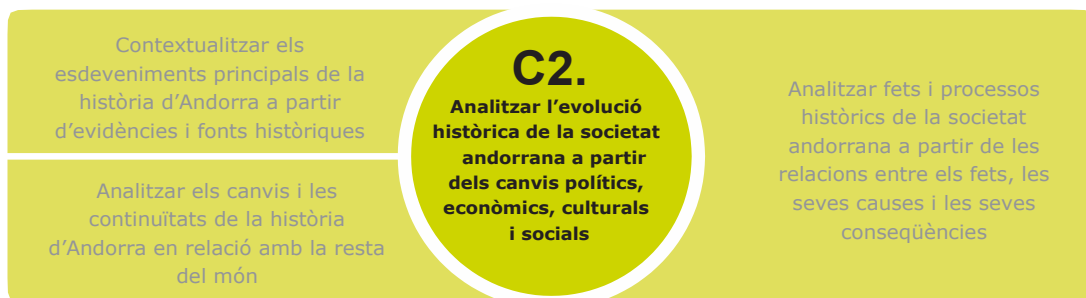
SEGON CICLE

Al final del segon cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra, situa en l'espai geogràfic andorrà dades concretes i processos de transformació del paisatge, i els analitza des de diferents angles de visió i des de diverses escales territorials, recolzant-se en tècniques cartogràfiques i ideogràfiques, i amb un ús rigorós dels conceptes de l'àmbit geogràfic.

L'alumne fa una anàlisi crítica de les informacions relatives a qüestions controvertides sobre la configuració de l'espai geogràfic, construint-se una opinió i un judici propis sobre aquestes problemàtiques socials, i organitza una argumentació ben fonamentada, amb evidències sobre els fenòmens geogràfics andorrans i interterritorials.

L'alumne interpreta la gestió i l'organització de l'espai geogràfic andorrà en el passat i en el present i analitza els possibles futurs que es poden donar en el territori, així com les accions personals i col·lectives que s'esperen de la societat andorrana per aconseguir un creixement econòmic urbà sostenible i unes relacions socials equitatives.

C2. Analitzar l'evolució històrica de la societat andorrana a partir dels canvis polítics, econòmics, culturals i socials

El desenvolupament d'aquesta competència implica que l'alumne se situï en el temps present d'Andorra a partir de l'anàlisi del seu passat històric, que es presenta en forma d'evidències i fonts històriques. L'estudi de la història andorrana requereix l'aprenentatge de fets i processos històrics, de les seves causes i les seves conseqüències, dels canvis i les continuïtats de la societat andorrana i en relació amb els esdeveniments de la resta del món.

L'estudi del passat requereix contextualitzar els fets històrics, analitzar el tipus de societat on van tenir lloc i fer un esforç d'empatia amb els protagonistes. Aquesta aproximació al passat la fem a partir de l'anàlisi de les evidències i restes històriques. L'alumne ha de saber fer les preguntes pertinents a les fonts històriques, interrogar-les per obtenir la informació necessària per construir el context històric.⁷

Els esdeveniments i processos de la història andorrana més rellevants s'han d'analitzar en funció de les causes que els van produir i de les conseqüències que van tenir, així com les relacions entre elles. Tant les causes com les conseqüències s'han de discriminar en funció de la seva naturalesa i de la seva incidència real en els esdeveniments i processos, s'han d'establir jerarquies i s'han de desenvolupar capacitats per comprendre la complexitat, evitant explicacions simplistes.⁸

Al llarg de la història andorrana han tingut lloc canvis que han provocat transformacions socials importants, al costat de continuïtats que sempre els acompanyen. Aquests canvis i continuïtats, en algunes ocasions, han estat la conseqüència de processos interns, del país, però hi ha vegades que cal comprendre i explicar processos generals que impliquen altres països, regions o el món global.

⁷ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 13, "Empatia"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingües", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

⁸ Es relaciona amb la competència de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingües", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

Orientacions didàctiques de la C2

Aquesta competència es defineix a partir del treball amb fonts històriques, és a dir, en el procés d'aprenentatge de la interpretació de les fonts primàries i secundàries. El professorat ha de construir un context d'aprenentatge, per exemple, en què l'alumne hagi de resoldre un problema històric sobre la història d'Andorra a partir d'una pregunta, que s'haurà de respondre fent una interpretació de les fonts primàries seleccionades pel mateix professorat. D'altra banda, l'alumne ha de saber contrastar fonts secundàries en el mateix procés d'explicació del problema històric.

El treball amb evidències i fonts històriques per donar resposta a un problema històric permet a l'alumne construir un context històric, facilita la formació d'habilitats per a l'empatia, i, de vegades, permet emetre un judici històric sobre alguns personatges de la història que poden ser contradictoris als nostres valors actuals.⁹

El treball que relacioni els fets o processos històrics amb les seves causes i conseqüències s'ha de començar amb l'avaluació d'aquests elements en determinades narracions històriques, seleccionades pel professorat. Caldria identificar, en aquestes narracions, les causes més influents i les conseqüències més rellevants. Aquest procés hauria d'acabar amb explicacions històriques causals i intencionals sobre la història andorrana, per part de l'alumnat, per donar resposta a problemes històrics plantejats amb aquesta finalitat.¹⁰

L'alumne ha de ser conscient de la importància dels conceptes de canvi i continuïtat com a conceptes clau en l'estudi de la història andorrana. L'estudi del canvi s'ha de fer relacionant la cronologia d'Andorra amb altres cronologies d'altres països, l'europea o la mundial, de tal manera que es pugui veure quins canvis o continuïtats són simultanis o coincidents en el temps i quins canvis actuen de motor o, al contrari, són l'efecte d'una ona expansiva.¹¹

Criteris d'avaluació de la C2

CA1. Precisió

⁹ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 1, "Valorar la dignitat humana i els drets humans"; 2, "Valorar la diversitat cultural"; 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'estat de dret"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 13, "Empatia", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁰ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingües", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹¹ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

Ser precís a l'hora analitzar l'evolució històrica de la societat andorrana significa determinar de manera exacta, no equívoca o vaga, la cronologia en la datació històrica dels canvis polítics, econòmics, culturals o socials.

CA2. Rigor

El rigor en l'anàlisi de l'evolució històrica significa recolzar aquesta interpretació en evidències fiables i amb informació contrastada.

CA3. Sentit crític

El sentit crític en l'anàlisi de l'evolució històrica significa valorar l'estructura i la consistència dels raonaments de les fonts i de les narracions històriques i que s'accepten com a veritables.

Expectatives de final de cicle de la C2

PRIMER CICLE

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza l'evolució històrica de la societat andorrana comprèn els canvis i les continuïtats de la història d'Andorra. Domina la cronologia i la periodització dels esdeveniments i processos més importants de la història andorrana i construeix una narració en què demostra que domina les nocions temporals històriques bàsiques.

L'alumne analitza les fonts històriques amb rigor per donar una explicació fonamentada dels fenòmens històrics, sobre les seves causes i les seves conseqüències. També interpreta les fonts de manera crítica, contrastant les informacions, valorant-ne la veracitat i incorporant evidències i dades a l'argumentació.

En últim terme, l'alumnat distingeix els protagonistes dels fets i dels canvis històrics, contextualitza els processos i desenvolupa l'empatia per comprendre millor les actituds dels actors de la història. Així, incorpora aquests elements al seu relat històric i relaciona passat, present i futur, fet que li permet donar una explicació al present d'Andorra i al seu futur.

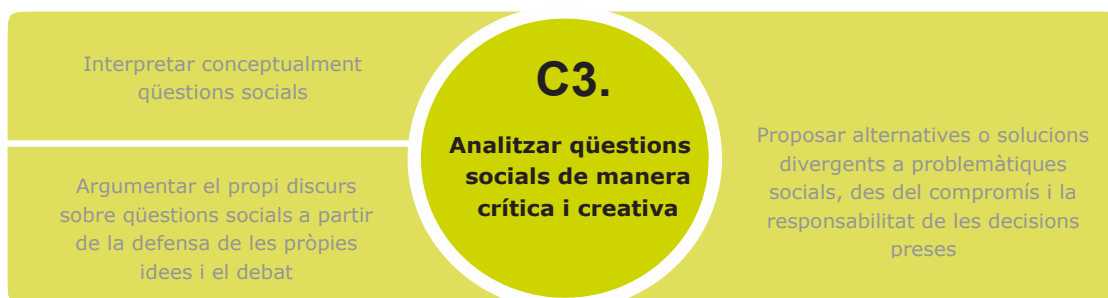
SEGON CICLE

Al final del segon cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza l'evolució històrica de la societat andorrana, analitza els canvis i les continuïtats polítiques, econòmiques o culturals establint les interrelacions oportunes entre aquests àmbits. L'alumne representa de diverses maneres la cronologia i la periodització dels fets i processos històrics andorrans, i demostra les coincidències i diferències de contemporaneïtat.

L'alumnat analitza les fonts d'informació històrica amb capacitat crítica per interpretar-les i contrasta les interpretacions historiogràfiques diferents o contradictòries; a més, fa servir dades i evidències històriques diferents. Així, distingeix també la manipulació, les ideologies, els silencis o les ocultacions de les fonts i de les interpretacions històriques.

L'alumne construeix narracions que són explicacions històriques causals i intencionals sobre els processos de canvi històric que han estat clau en la història andorrana. Relaciona aquests canvis a diferents escales territorials. Demostra consciència històrica per explicar el present des de l'anàlisi del passat i per fer prospectiva històrica sobre els possibles futurs.

C3. Analitzar qüestions socials de manera crítica i creativa

Aquesta competència té com a finalitat de formar el pensament crític i pretén apropar l'alumne al coneixement d'Andorra, a la realitat social que l'envolta a partir de l'anàlisi de qüestions socials, per tal que **elabori interpretacions pròpies informades i adopti actituds proactives pròpies d'una ciutadania democràtica compromesa, capaç de contribuir a millorar la societat andorrana i el món.**¹²

Les qüestions socials poden prendre diferents formes (com per exemple, les qüestions socialment vives, les controvèrsies, els problemes o els fenòmens), però totes comparteixen trets comuns. Es tracta de qüestions complexes en què interaccionen nombroses variables i estan impregnades de les perspectives, les ideologies i les creences dels seus protagonistes, però també de qui les interpreta. Per les seves característiques, esdevenen el context òptim perquè l'alumne construeixi un pensament propi i compregui la necessitat de participar amb veu pròpia en la construcció de solucions o alternatives socials .

Les qüestions socials plantegen problemes que, en primer lloc, s'han de **valorar conceptualment des de la perspectiva de les diferents ciències humanes i socials, per aprofundir en la seva definició i en la seva concreció social.** També cal situar-les en un temps i en un espai, Andorra, Europa i el món. Aquestes **coordinades són imprescindibles per acabar de comprendre qualsevol esdeveniment social.**¹³

El treball amb qüestions socials genera un procés de debat perquè acostumen a ser temes controvertits, sense una solució clara per a tothom, amb opinions sempre diverses i que donen l'oportunitat de **reflexionar sobre valors socials.** També requereixen l'aprenentatge de l'argumentació, la construcció de la pròpia opinió, que ha d'estar sempre oberta al contrast democràtic.¹⁴

¹² Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'estat de dret"; 6, "Consciència cívica"; 8, "Autoeficàcia"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹³ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁴ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'estat de dret"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 5, "Respecte"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingües"; i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

Les qüestions socials permeten formar un pensament crític creatiu, com a pensament d'ordre superior, que permet afrontar la complexitat dels problemes i proposar solucions alternatives. En tot cas, donen la possibilitat de reflexionar sobre el compromís personal i sobre la responsabilitat de prendre decisions.¹⁵

Orientacions didàctiques de la C3

El procés de treball amb qüestions socials ha de començar per identificar el problema social que es planteja, a qui afecta, quins valors entren en joc i quina pot ser la seva dificultat per valorar-lo de manera crítica i per buscar solucions. Aquest tipus de treball permet aprofitar la complexitat i la relativitat d'alguns problemes socials per afavorir la reflexió i l'aprenentatge de valors democràtics.¹⁶

En el treball amb qüestions socials cal plantejar el que cada ciència social aporta a la seva comprensió i a la seva solució. En aquest sentit, es tracta d'un treball multidisciplinari en què el més important és trobar alternatives al problema, més enllà de si partim d'una o altra disciplina social. Per això cal començar pel significat lingüístic dels conceptes i la seva interpretació, per exemple, des de l'antropologia, l'art, la política o el dret, així com situar-lo en les coordenades temps i espai.

La construcció del discurs argumentatiu en ciències humanes i socials té unes característiques específiques, ja que els problemes socials són molt especials perquè les possibles solucions depenen de qüestions ideològiques i dels valors que es prioritzen. El discurs argumentatiu busca avals i teories, dona raons diverses i inclou una refutació o contraargumentació de les pròpies idees. És en aquest sentit el relat més democràtic, perquè es defensa la pròpia opinió, però hi ha predisposició a escoltar els altres.¹⁷

Les situacions que acompanyen les qüestions socials sempre impliquen un compromís social i l'assumpció de responsabilitats. En aquest sentit, són una gran oportunitat per fer l'aprenentatge del que seran moltes de les situacions que el nostre alumnat viurà en el futur en la seva vida quotidiana en la comunitat on participi. Per aquest motiu, aquest tipus de treball prepara els nois i noies per a l'acció social.¹⁸

¹⁵ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingües", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁶ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'estat de dret"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 9, "Tolerància envers l'ambigüitat"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 14, "Flexibilitat i adaptabilitat", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁷ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'estat de dret"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 12, "Habilitats d'escolta i observació"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingües"; 18, "Coneixement i comprensió crítica d'un mateix", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁸ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 6, "Consciència cívica"; 7, "Responsabilitat"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 18, "Coneixement i comprensió crítica d'un mateix", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

Criteris d'avaluació de la C3

CA1. Rigor

L'anàlisi de qüestions socials requereix un gran rigor per fonamentar-se en evidències fiables i amb informació contrastada, per seleccionar i tractar la informació sobre aquestes qüestions. També cal rigor en l'ús de la terminologia que fan servir les ciències socials en l'estudi de cada cas.

CA2. Sentit crític

El sentit crític en l'anàlisi de qüestions socials significa interpretar l'estructura i la consistència dels raonaments o de les afirmacions exposades en les fonts i que s'accepten com a veritables, tenint en compte la complexitat i la diversitat de perspectives i d'interessos que es donen en algunes qüestions controvertides.

CA3. Creativitat

La creativitat a l'hora d'analitzar qüestions socials és la capacitat intel·lectual de pensar possibles solucions a les problemàtiques que afecten la societat, tenint en compte que els problemes socials no tenen una única solució, sinó diverses alternatives que impliquen diverses conseqüències que cal assumir amb responsabilitat.

Expectatives de final de cicle de la C3

PRIMER CICLE

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza críticament i creativament qüestions socials, a partir de les evidències i de la interpretació rigorosa de les fonts d'informació, les contextualitza i les situa en un temps i en un espai andorrans, identificant els elements de canvi i de continuïtat en el temps.

L'alumne mostra un pensament crític quan analitza qüestions socials controvertides i diferencia fets d'opinions, distingeix la veracitat de les informacions i la fiabilitat de les fonts. Estableix causes i conseqüències d'aquestes problemàtiques socials i fa un judici argumentat de les actituds i les accions dels seus protagonistes.

L'alumne mostra un pensament creatiu quan fa propostes de solució de qüestions socials, pensa alternatives als problemes i té en compte que aquestes alternatives no poden ser solucions úniques o tancades, sinó que són una opció entre diferents possibilitats i que tenen unes conseqüències per a les persones implicades.

SEGON CICLE

Al final del segon cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza qüestions socials d'Andorra fa una argumentació sobre aquestes qüestions i estableix relacions en el temps i en l'espai amb altres realitats i altres escales territorials. Fonamenta teòricament el seu raonament o judici, i és capaç de plantejar una contrargumentació sobre la pròpia opinió.

L'alumne mostra un pensament crític quan valora evidències contrastades sobre una qüestió social, identifica les intencionalitats o les ideologies de les diverses posicions o opinions dels protagonistes i descobreix silencis o ocultacions en les informacions, així com possibles manipulacions de les dades.

A l'últim, l'alumne mostra un pensament creatiu i divergent quan les seves propostes de solució als problemes o conflictes socials d'Andorra i del món tenen en compte que les nostres opcions i la nostra presa de decisions impliquen sempre uns valors socials que escollim, i que requereixen el compromís i la responsabilitat de la ciutadania.

Recursos d'aprenentatge

Els recursos d'aprenentatge seleccionats tradueixen les competències en situacions concretes i fan visible la seva relació amb la realitat andorrana des de la perspectiva del medi natural i del territori, de la seva temporalitat, de la seva evolució històrica i del dinamisme i la diversitat de la societat andorrana. Han de fer possible la construcció de la realitat andorrana com si fos un retrat i, a la vegada, com una imatge en moviment.

El primer bloc de recursos està dedicat als protagonistes, als ciutadans i a les ciutadanes d'Andorra, a la seva distribució demogràfica i a les seves activitats econòmiques. El segon bloc tracta d'Andorra com a territori, de l'espai i de les característiques del medi natural. Es posa l'èmfasi en la gestió i protecció, en els recursos naturals i en l'ocupació humana del territori. El tercer bloc dona el protagonisme als andorrans i les andorranes, que reivindiquen la seva identitat des de la seva pluralitat i la diversitat cultural. Tracta també de la convivència i dels seus problemes, alguns derivats de les diferències socials i econòmiques existents, de la justícia social i dels drets humans. La ciutadania i la seva governança és el contingut del bloc quart, dividit en dos apartats: el primer, sobre el sistema polític i la participació ciutadana, i el segon sobre la justícia i el seu funcionament. Finalment, el cinquè bloc està centrat en el passat, en la història d'Andorra i les seves evidències a través dels records dels andorrans i les andorranes, de la memòria històrica i del patrimoni.

Els fets i conceptes d'aquests cinc blocs s'han de seqüenciar en els dos cicles tenint en compte la seva complexitat. És convenient relacionar els principals conceptes i fets amb els programes de ciències humanes i socials que es cursen paral·lelament i establir comparacions que facin possible una contextualització més fàcil i ràpida, així com el desenvolupament dels procediments necessaris per assimilar aquests fets i aquests conceptes.

Els procediments i les actituds i valors s'han d'ajustar i d'adequar als fets, conceptes i problemes tractats en cada recurs. Són eines imprescindibles per poder fer un retrat el més òptim possible de la realitat andorrana, del seu present, del passat i del futur. Se suggereix una metodologia basada en la indagació i en el plantejament de problemes i preguntes, en l'anàlisi i la interpretació argumentada i crítica de la informació obtinguda i en la seva comunicació, síntesi i argumentació. L'opció per un aprenentatge basat en problemes i en qüestions socialment vives s'ha de traduir en accions molt vinculades a la realitat i no només als contextos acadèmics. Obrir l'escola a la societat vol dir aprendre a observar-la, a interpretar-la i a intervenir per millorar-la amb coneixement de causa. Les actituds i els valors reforcen aquesta opció perquè reflecteixen una aposta per la formació democràtica de la ciutadania andorrana i pel coneixement i l'aplicació dels drets humans en la seva pròpia realitat.

Bloc 1. Població i economia a Andorra

Els objectius d'aquest bloc són analitzar i interpretar la situació de la població andorrana i de la seva economia. La primera part del bloc planteja el problema de l'equilibri entre l'espai i la població, particularment important en un país de muntanya amb la superfície i les característiques d'Andorra. Es planteja un retrat de la situació i de la distribució de la població andorrana i el paper de les migracions en la configuració de la població actual. La segona part se centra en les seves activitats econòmiques, tant en les tradicionals com en les de l'economia de mercat. I en el paper d'Andorra en l'economia global.

Dels dos àmbits n'emanen problemes de tota mena que poden servir de fil conductor. Es tracta que l'alumnat es planteji preguntes relacionades, per exemple, amb l'evolució de la població andorrana i amb l'increment de les migracions per poder pal·liar les necessitats de mà d'obra. Es poden plantejar preguntes sobre les característiques demogràfiques dels diferents grups humans que viuen a Andorra (natalitat, sectors de producció, per exemple), sobre els orígens de la població immigrada i sobre les raons per les quals han vingut a Andorra. I es poden fer prospectives de futur sobre les necessitats de la població en qüestions bàsiques com ara l'escolaritat i la salut.

L'estudi de les activitats econòmiques s'ha de focalitzar en les característiques d'Andorra en un món d'economia global. Aquesta situació es pot exemplificar amb la progressiva desaparició de les activitats econòmiques tradicionals i la progressiva especialització en el sector terciari i en activitats de lleure.

Tant un recurs com l'altre, població i economia, permeten desenvolupar amb profunditat els procediments i relacionar-los amb qüestions socials. En aquest sentit, és clau la formulació de preguntes sobre problemes demogràfics i econòmics andorrans actuals i recórrer a fonts d'informació directa per analitzar-los i interpretar-los. També ho és comunicar els resultats dels estudis realitzats a la comunitat escolar i familiar i ajudar la ciutadania a prendre consciència que els problemes demogràfics i socials tenen solucions i demanen la participació de tothom.

Bloc 1. Població i Economia a Andorra

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
L'equilibri necessari: espai i població a Andorra i al món	
El medi físic com a condicionant del poblament a Andorra al llarg del temps. Els canvis en l'ús de l'espai La població a Andorra Evolució de la població andorrana: dades quantitatives i qualitatives El model demogràfic europeu, el cas d'Andorra (<i>model demogràfic Thompson de 4 fases</i>) La relació entre natalitat, mortalitat i creixement demogràfic: els desequilibris entre població i recursos	El comportament demogràfic i les estructures poblacionals Andorra, tendències demogràfiques actuals Característiques poblacionals andorranes, europees i del món, tendències de futur La població urbana enfront de la població rural: tendències a Andorra, a Europa i al món Els moviments de la població a escala internacional Emigració i immigració a Andorra al llarg del temps i en l'actualitat
Economia i treball a Andorra	
L'economia tradicional andorrana, els modes de producció El món del treball a Andorra i al món L'evolució de les condicions de treball a Andorra	Andorra, una economia de mercat Model productiu: els sectors econòmics i la producció de béns i serveis L'actual mercat de treball Els mecanismes de protecció social

El treball al món actual: mobilitat, flexibilitat, adaptabilitat, cooperació, valors democràtics
El paper dels sindicats
Noves feines al món digital i globalitzat

La necessitat de repensar un nou model

Sistemes econòmics

Les noves relacions laborals
La propietat col·lectiva i la gestió col·lectiva dels recursos
Repensar la societat de consum
L'economia solidària (p. e., consum crític i finances ètiques)

La ciutadania econòmica: la participació ciutadana en les finances públiques

PROCEDIMENTS

Indagació, plantejament de problemes i preguntes

Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens més importants

¹⁹Selecció de fonts d'informació que contribueixin a conèixer les condicions de vida i de treball de les persones a Andorra en les diferents etapes de la història

Selecció de dades poblacionals que ajudin a estudiar la distribució i les dinàmiques demogràfiques

Formulació de preguntes sobre l'agricultura i la ramaderia tradicionals i la seva influència en la població andorrana

Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (p. e., mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius i elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals)

Formulació de preguntes (explorar la varietat d'esdeveniments, qüestions o fenòmens, la qüestió de la investigació, etc.) per dissenyar i desenvolupar una estratègia de cerca eficaç

Selecció i representació de dades poblacionals que ajudin a estudiar les estructures i els comportaments poblacionals dels països rics i pobres

Identificació i tria de diversos tipus de fonts d'informació que contribueixin a conèixer els sistemes econòmics actuals

Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània

Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (p. e., mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius i elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals)

Anàlisi i interpretació crítica de la informació

Ús de la cronologia per mesurar el temps passat en relació amb els models de producció

Seqüenciació del temps basat en models demogràfics (antic règim demogràfic i nou règim demogràfic)

Descripció dels principals moviments o conflictes socials resultat de les relacions econòmiques, les injustícies socials o les desigualtats a Andorra

Lectura i interpretació de dades, gràfiques i estadístiques sobre dinàmiques demogràfiques o dades econòmiques d'Andorra i Europa

Descripció dels principals moviments o conflictes socials resultat de les relacions econòmiques, les injustícies socials o les desigualtats a Andorra

Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades (p. e., observació de l'actualització de les dades en el cas d'Internet i de les contradiccions internes dels relats de les xarxes)

Identificació de la importància dels sectors econòmics, relacionant-la amb el seu grau de desenvolupament

Comparació de les estructures i els comportaments poblacionals a Andorra amb altres realitats

Comparació dels sistemes econòmics

Anàlisi de les problemàtiques associades a l'economia de mercat

Descripció i anàlisi de les alternatives actuals al sistema d'economia de mercat

Anàlisi de la representativitat dels sectors econòmics a l'Andorra actual

Anàlisi de la planificació pública de les finances (p. e., presa de decisions)

Recerca d'arguments i contraarguments sobre les relacions laborals que permetin valorar la credibilitat de les fonts d'informació segons la seva procedència i la intencionalitat del mitjà transmissor

Comunicació, síntesi i argumentació

Emetre judicis crítics i ben fonamentats, a partir de les informacions i dades més rellevants, sobre la relació entre canvis econòmics, socials i espacials

Emetre els nostres propis judicis crítics i ben fonamentats, a partir de les informacions i dades més rellevants, en relació amb l'impacte de l'economia de mercat sobre la

¹⁹ En endavant el codi de colors dels recursos serà el següent:

Recursos propis del bloc / Recursos comuns a tots els blocs

	societat actual
<p>Determinació de l'impacte a curt i llarg termini dels canvis en el mode de producció</p> <p>Determinació de les característiques pròpies del model demogràfic europeu i de com no es pot aplicar a altres realitats</p> <p>Comparació entre el passat i el present segons els modes de producció</p> <p>Argumentació de la pròpia opinió sobre el model demogràfic i sobre la població activa</p> <p>Argumentació de la pròpia opinió sobre el model de mercat de treball actual</p>	<p>Determinació i conclusió de l'impacte a curt i llarg termini de les decisions econòmiques actuals sobre la societat</p> <p>Valoració dels processos d'exclusió social i de les polítiques endegades per les institucions voluntàries i públiques</p> <p>Valoració crítica de les implicacions socials de l'accés de les dones al mercat laboral</p> <p>Plantejament d'alternatives econòmiques per al desenvolupament de relacions econòmiques i socials equitatives</p> <p>Argumentació de la pròpia opinió sobre el model econòmic i les relacions laborals actuals</p> <p>Argumentació de la pròpia opinió sobre les possibilitats de l'economia solidària, sobre el comerç just i sobre el paper dels organismes internacionals</p> <p>Argumentació de la pròpia opinió sobre la participació ciutadana en els pressupostos públics</p>
ACTITUDS I VALORS	
<p>Valoració de les condicions de vida i de treball de les persones en funció de l'estructura econòmica i social a cada època històrica</p> <p>Conscienciació que una distribució desigual de la riquesa pot comportar conflictes socials</p> <p>Valoració de la participació en les decisions econòmiques públiques</p>	<p>Valoració de la importància del treball per a la inclusió social</p> <p>Conscienciació de la diferència entre la caritat i la justícia aplicades a la inclusió social</p> <p>Compromís i responsabilitat en la construcció d'una realitat econòmica més justa (relacions econòmiques i socials equitatives)</p>

Orientacions didàctiques del bloc 1

L'estudi de la demografia i de l'economia andorranes s'ha de recolzar en dades estadístiques, que l'alumnat ha de buscar i analitzar. Cal que l'alumne aprengui a interpretar-les i a representar-les gràficament. També cal que les ubiqui cartogràficament, per diferenciar la distribució del poblament i localitzar la informació en el territori.

Els dos recursos es relacionen directament amb la vida de l'alumnat i de la seva família. És important partir de situacions properes, d'històries de vida, que il·lustrin les situacions o els problemes. També s'han d'utilitzar informacions dels mitjans de comunicació i s'ha de parlar amb persones que, sigui com a expertes, treballadores, consumidores o usuàries, facilitin informació sobre les repercussions socials, familiars i personals dels problemes actuals.

Bloc 2. Lloc i medi ambient

El desenvolupament d'una consciència sostenible és el fi últim dels estudis ambientals. El creixement de problemes mediambientals dels darrers anys fa necessari plantejar-se, com a problema, la protecció, la gestió i l'ordenació del paisatge i del territori per garantir-ne el futur. I també prendre consciència que les activitats humanes han tingut tanta o més importància que els fenòmens naturals en la transformació del paisatge.

El primer bloc de recursos posa l'èmfasi en la descoberta, la descripció i l'anàlisi de l'acció humana en el territori, en les transformacions produïdes en els darrers anys (es pot fer una comparació entre la situació fa cent anys i l'actual) i en les polítiques de protecció que avui són necessàries per garantir la sostenibilitat del paisatge i del territori andorrà. Es tracta tant d'analitzar l'acció humana com els seus condicionants naturals, així com les accions dutes a terme per superar-los. És fonamental educar críticament l'alumnat davant de les situacions que no afavoreixen la sostenibilitat, per defensar i dur a la pràctica mesures alternatives.

El segon bloc de recursos se centra en les activitats agràries i ramaderes tradicionals d'Andorra i en la seva organització política i territorial, tant en la seva evolució històrica com en la situació actual. El canvi i la continuïtat en les activitats tradicionals han de permetre desenvolupar la consciència temporal de l'alumnat i han de permetre comprendre el present i fer prospectiva dels possibles futurs. També és particularment important destacar el paper d'Andorra al llarg del temps com a país fronterer i com a lloc de pas i d'intercanvi cultural, en una Europa multicultural.

Els dos blocs permeten partir de problemes i de preguntes, i fer comparacions entre diferents moments del passat immediat o entre diferents parròquies. S'ha de fomentar la indagació a partir de casos que, un cop descrits, analitzats i interpretats es poden donar a conèixer al centre i al barri on està ubicat, a fi d'implicar la comunitat educativa en la comunitat social de la qual forma part.

Bloc 2. Lloc i medi ambient

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Protecció, gestió i ordenació del paisatge	
Les traces en el paisatge dels factors humans i naturals: Els processos evolutius i les dinàmiques temporals, passades, presents i previsibles Lectura dels paisatges diversos: aspectes naturals i socials Semblances i diferències del paisatge andorrà amb altres paisatges europeus i del món	L'oci, l'esport, el temps lliure i l'espai natural Les polítiques de protecció, gestió i ordenació del paisatge Normativa de protecció Les polítiques mediambientals i la responsabilitat ciutadana Els espais naturals protegits
Recursos naturals i humanització del paisatge	
Els paisatges agraris Els paisatges agraris tradicionals (agricultura primitiva) i evolucionats (agricultura de mercat) L'agricultura i la ramaderia tradicionals a Andorra Problemàtiques i alternatives a l'actual model de producció d'aliments Noves iniciatives plantejades a Andorra Usos i mals usos dels recursos naturals	La parròquia: ciutat, territori i paisatge La ciutat: característiques, estructures i problemàtiques socials Les actuacions humanes i l'ordenació del territori, situacions de conflicte Accessos, comunicacions i transport Problemes mediambientals Andorra, territori de frontera: límits físics i límits polítics de l'espai andorrà i l'europeu

Andorra: lloc de pas i de trobada de cultures

PROCEDIMENTS

Indagació, plantejament de problemes i preguntes

Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens més importants

Selecció de fonts d'informació que contribueixin a conèixer el medi físic andorrà i la seva interacció amb l'ésser humà al llarg del temps

Selecció de dades que ajudin a estudiar els usos i mals usos dels recursos naturals a Andorra i al món

Formulació de preguntes sobre l'agricultura i la ramaderia tradicionals

Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)

Formulació de preguntes (explorar la varietat d'esdeveniments, qüestions o fenòmens, la qüestió de la investigació, etc.) per dissenyar i desenvolupar una estratègia de cerca eficaç

Identificació i tria de fonts d'informació potencial per conèixer l'ús que fa l'ésser humà de l'espai natural en activitats d'oci o de lleure

Descripció de les polítiques mediambientals dutes a terme a Andorra i comparació amb d'altres de similars d'altres realitats

Formulació de preguntes sobre els espais protegits i el conflicte que pot representar la seva extensió amb el desenvolupament econòmic

Formulació de preguntes i problematització sobre el fet urbà a Andorra i Europa

Recerca d'informació sobre la idea d'Andorra com a lloc de pas i trobada entre pobles i cultures diverses

Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània

Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)

Anàlisi i interpretació crítica de la informació

Localització i identificació de les principals unitats de relleu i unitats hidrogràfiques

Identificació dels principals recursos naturals

Reconeixement i caracterització dels tipus de paisatges agraris i industrials

Anàlisi de l'evolució de la població andorrana: causes i conseqüències

Anàlisi de les relacions que s'han establert entre les societats i els seus entorns a partir de les dades i les informacions obtingudes

Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades

Identificació de la incidència de l'activitat humana sobre el medi ambient, a través de l'anàlisi de dades

Descripció i comparació de diversos models de gestió del territori

Anàlisi de les possibles problemàtiques mediambientals, lligades a la progressiva urbanització de la societat andorrana

Anàlisi i valoració de l'impacte sobre el medi ambient de les activitats d'oci i el temps lliure (p. e., esquí i BTT)

Anàlisi de la interrelació o interacció entre el medi natural i l'humanitzat

Recerca d'arguments i contraarguments per valorar la credibilitat de les fonts d'informació, segons la seva procedència i la intencionalitat del seu creador o emissor

Comunicació, síntesi i argumentació

Lectura i interpretació de mapes, plànols i imatges (convencionals i digitals)

Ús d'eines i tècniques d'orientació geogràfica

Utilització de base de dades geogràfiques (SIG, SIGMA)

Comparació o superposició de mapes temàtics (p.e. formes del relleu, tipus de vegetació, hidrografia, poblaments, etc.)

Comparació de mapes antics i actuals per determinar la progressió de la urbanització d'un territori

ACTITUDS I VALORS	
Conscienciació de la necessitat de protegir el medi	Conscienciació de l'existència d'alternatives viables a la producció industrial d'aliments i valoració de la necessitat de fer possible un sistema productiu respectuós amb el medi ambient i amb els productors
Valoració crítica dels hàbits socials que han afectat i condicionat el benestar de les persones i de les societats al llarg del temps	Valoració crítica dels hàbits socials que condicionaran el benestar de les generacions futures
Valoració del progrés humà en coexistència amb la sostenibilitat dels recursos naturals d'Andorra i del planeta	Ser conscient que els recursos són finits i estar disposat a adoptar mesures individuals i col·lectives compatibles amb l'equilibri ecològic
Ser conscients de la importància de tenir cura dels recursos naturals i compartir-los amb solidaritat	

Orientacions didàctiques del bloc 2

És fonamental partir de comparacions a través de la utilització de fonts primàries de tota mena, siguin fonts cartogràfiques, fotografies o fonts materials, en particular per a l'estudi de l'evolució de les activitats agrícoles i ramaderes. La visita a un museu o a una casa tradicional pot aportar informació rellevant per comparar el passat amb el present. També es pot recórrer a la història oral entrevistant persones grans per esbrinar com eren abans les activitats tradicionals i com han canviat. L'estudi de casos sobre canvis i continuïtats es pot concloure amb l'elaboració per part de l'alumnat de vídeos curts per comunicar els seus resultats a l'escola i a la comunitat.

Per desenvolupar la consciència sostenible, cal treballar a partir de problemes mediambientals o de l'estudi de casos derivats de les activitats humanes. És important analitzar les transformacions produïdes en el paisatge d'Andorra en els últims cent anys i les interaccions que s'han donat entre el paisatge natural i el paisatge urbanitzat. Cal fomentar el pensament geogràfic en l'alumnat i els valors de la sostenibilitat i de convivència. És fonamental destacar el paper d'Andorra al llarg del temps com a país fronterer i com a lloc de pas i de trobada, d'intercanvi cultural, en una Europa multicultural.

Bloc 3. Andorra, una societat diversa

Andorra, com la resta de països europeus del segle XXI, ha esdevingut una societat plural, diversa i cada vegada més complexa. Els recursos d'aquest bloc pretenen educar la ciutadania en la diversitat i en la complexitat des de la quotidianitat de la seva vida, des del diàleg sobre qüestions controvertides i des de la democràcia social.

El bloc està organitzat en quatre parts. La primera està centrada en la idea mateixa de diversitat i en la construcció d'identitats que, preservant les característiques pròpies dels diferents col·lectius que hi ha a Andorra, destaquï els aspectes comuns de tots els seus habitants. La segona part ha d'il·lustrar la diversitat o la identitat a partir d'exemples concrets de situacions harmòniques i de situacions problemàtiques pròpies de la convivència i de les migracions produïdes en els darrers temps. L'estudi dels conflictes s'ha de plantejar com una manera positiva per buscar solucions dialogades i pacífiques a problemes derivats d'interessos diferents, de cosmovisions, d'estereotips, etc. La tercera part està centrada en un dels problemes principals per assolir una convivència harmònica: l'existència de desequilibris econòmics i socials i les seves repercussions. Es tracta d'aproximar a l'alumnat el concepte de justícia social analitzant i valorant el paper de les administracions i d'organitzacions no governamentals en la recerca de solucions. Finalment, la darrera part tracta dels drets humans i el paper de les organitzacions internacionals que vetllen perquè es compleixin.

Els procediments han de partir dels problemes i conflictes que hi ha a l'escola, al carrer i al país, i de la formulació de preguntes sobre els seus orígens, les seves causes i les seves repercussions personals, socials i per a Andorra. I han d'acabar oferint alternatives realistes.

El desenvolupament de les actituds és fonamental per educar la jove ciutadania en la democràcia, la solidaritat, el compromís ètic i polític i la convivència democràtica i en pau. Els casos estudiats s'han de cloure amb l'emissió de judicis de valor que expressin amb claredat la posició personal i la denúncia davant d'injustícies, discriminacions, estereotips o qualsevol mena de tracte que denigri la condició de les persones i dels col·lectius culturals.

Bloc 3. Andorra, una societat diversa

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Diversitat i identitats	
Els factors que configuren les identitats i contribueixen a una societat diversa	El andorrans del segle XXI: la identitat andorrana individual i col·lectiva en un món global
Els moviments migratoris a Andorra (p. e., política d'immigració, oportunitats econòmiques i entorn sociocultural)	La memòria col·lectiva, el paper de la cultura en l'actualitat
Experiències i efectes de viure en una societat diversa com l'andorrana	
Diversitat sociocultural Multiculturalisme i interculturalisme Intercanvi cultural i apreciació Prejudicis, estereotips i idees errònies	Les religions, els fenòmens socials i culturals presents a Andorra
La resolució de conflictes: la mediació, negociació i diàleg	La joventut com a grup social contemporani i les seves identitats
	La pertinença a un territori i les identitats territorials diverses
Justícia social i diversitat cultural	
Accions socials i polítiques per fer front al racisme, la discriminació i la xenofòbia, l'homofòbia i la violència	Els poders públics com a garants de la llibertat, de la

26 | Programa de ciències humanes i socials

masclista, per exemple	igualtat de l'individu i de la comunitat
Drets humans, organismes i lleis internacionals	
L'evolució dels drets humans al llarg del temps i situació a Andorra i al món Drets personals, socials, religiosos i culturals	La globalització dels conflictes El paper de les institucions internacionals i nacionals com a garants dels drets humans Participació d'Andorra en els organismes internacionals
PROCEDIMENTS	
Indagació, plantejament de problemes i preguntes	
<p>Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens més importants</p> <p>Selecció de fonts d'informació que contribueixin a conèixer com es configura la identitat personal i col·lectiva, i les problemàtiques associades</p> <p>Selecció de dades que ajudin a estudiar els fenòmens migratoris a Andorra fins a l'actualitat i la seva incidència social</p> <p>Formulació de preguntes sobre les problemàtiques relacionades amb la diversitat cultural (p. e., etnocentrisme, racisme, xenofòbia, extremisme, homofòbia i violència masclista)</p> <p>Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)</p>	<p>Formulació de preguntes (explorar la varietat d'esdeveniments, qüestions o fenòmens, la qüestió de la investigació, etc.) per dissenyar i desenvolupar una estratègia de cerca eficaç</p> <p>Identificació i tria de fonts d'informació potencial per conèixer com es defineix i s'integra la identitat andorrana dins d'una perspectiva global</p> <p>Descripció de les polítiques d'integració social dutes a terme a Andorra i comparació amb d'altres de similars d'altres realitats</p> <p>Formulació de preguntes sobre el sentiment de pertinença i la presència d'identitats territorials diverses</p> <p>Formulació de preguntes i problematització sobre el paper d'Andorra en els organismes internacionals com a garant de drets humans</p> <p>Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània</p> <p>Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)</p>
Anàlisi i interpretació crítica de la informació	
<p>Identificació i caracterització dels principals moviments migratoris a Andorra</p> <p>Anàlisi de les causes i conseqüències dels principals moviments migratoris</p> <p>Anàlisi de les principals problemàtiques socials relacionades amb la diversitat cultural a Andorra</p> <p>Anàlisi crítica de situacions de discriminació social i econòmica a Andorra presents i passades</p> <p>Contrastació d'informacions diferents relatives a la multiculturalitat i a la convivència de cultures o orígens diversos</p> <p>Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades</p>	<p>Anàlisi crítica dels aspectes individuals i col·lectius que defineixen la identitat andorrana</p> <p>Anàlisi crítica del paper dels poders públics en la convivència de les persones en la diversitat</p> <p>Anàlisi crítica de la informació sobre el paper dels organismes internacionals en el manteniment de la pau en el món</p> <p>Recerca d'arguments i contraarguments per valorar la credibilitat de les fonts d'informació, segons la seva procedència i la intencionalitat del seu creador o emissor</p>
Comunicació, síntesi i argumentació	
<p>Sintetitzar les dades, els elements i les informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada</p> <p>Argumentació sobre la importància de la justícia social en una societat democràtica</p> <p>Argumentació sobre les diferents maneres de participació o diferents tipus d'acció social per lluitar contra la discriminació</p>	<p>Sintetitzar les dades, els elements i les informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada</p> <p>Argumentació sobre el paper de les institucions nacionals i internacionals com a garants de la pau i la convivència</p>

social	
ACTITUDS I VALORS	
Apreciació del valor de la diversitat cultural, davant la intolerància i la incomprensió entre les societats	Defensa de la convivència democràtica de les persones
Prendre consciència dels propis prejudicis i predisposició a canviar les pròpies idees	Compromís a l'hora d'endegar alternatives de convivència
Refús de qualsevol tipus de discriminació social per raons de gènere, origen, creences, etc.	Valoració dels mecanismes de negociació, pacte o consens, com a sistema de superació dels conflictes en democràcia
	Conscienciació de la necessitat de vetllar per la pau, per la cooperació entre els pobles i per la justícia

Orientacions didàctiques del bloc 3

L'estudi de conflictes derivats de la diversitat multicultural, però també econòmica, social, religiosa, etc., ofereix moltes possibilitats per al desenvolupament dels continguts d'aquest bloc. En tots els casos, convé tenir present un esquema clar que inclogui els aspectes següents: descripció del conflicte i justificació del seu interès educatiu, ubicació del conflicte en l'espai i el temps, causes del conflicte a curt, mitjà i llarg termini, protagonistes, evolució del conflicte, conseqüències i repercussions del conflicte a curt, llarg i mitjà termini, interpretacions del conflicte pels protagonistes i pels mitjans de comunicació, drets humans vulnerats, mesures per a la possible solució o alternatives. Es poden comunicar els resultats a l'escola i a la comunitat a través del web de l'escola.

S'ha de treballar amb exemples i activitats que mostrin la complementarietat entre la diversitat i la identitat, la col·lectivitat i la identitat andorrana, la individualitat i la comunitat, d'allò que ens fa humans o que ens uneix i allò que ens separa. Quant a les diferències, cal analitzar no només la diversitat, sinó també la desigualtat, els desequilibris econòmics i socials i les seves repercussions. És necessari fer reflexionar l'alumnat, a partir de l'estudi de casos concrets, sobre la justícia social i els drets humans i sobre el paper de les organitzacions internacionals.

Bloc 4. Ciutadania i governança a Andorra

L'educació per a la ciutadania democràtica és un dels principals reptes de l'escola. Els recursos d'aquest bloc se centren en el sistema polític andorrà i el paper de la ciutadania. En primer lloc, es fa referència als orígens i les característiques de l'estat de dret. És important analitzar el procés de democratització política d'Andorra, la Constitució, les institucions i el paper de la ciutadania i la seva participació en els processos electorals. Atesa la relativa joventut d'aquest procés, convé comparar la situació actual amb el sistema polític anterior. Cal ubicar la situació política andorrana en relació amb els problemes polítics mundials i la necessària defensa de la democràcia davant d'altres sistemes i situacions basats en l'ús indiscriminat de la violència o de les intoleràncies.

El segon bloc se centra en la justícia com a poder i en les injustícies com a problemes. El poder judicial vetlla per garantir els drets i els deures reconeguts constitucionalment. La defensa d'una democràcia més justa i igualitària, respectuosa amb les llibertats i la igualtat de tots els ciutadans, i la defensa de la diversitat sexual, social, ètnica o religiosa ha de ser un dels continguts que s'han de desenvolupar en aquest bloc.

Els problemes quotidians, al carrer o al centre educatiu, poden ser el punt de partida d'alguns problemes de la vida democràtica. Però és bàsic treballar els procediments i les actituds que fomentin el desenvolupament de la consciència democràtica de l'alumnat i el portin a participar en la vida política de manera conscient i responsable. La defensa dels valors de la democràcia ha de fer-se de manera transversal en totes i cadascuna de les situacions estudiades.

Bloc 4. Ciutadania i governança a Andorra

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Govern i democràcia	
L'origen de l'estat L'estat: tipus i característiques Els elements que defineixen l'estat: territori, població i poder	Els reptes democràtics i la necessitat de millores La globalització de la política Causes: multilateralisme, globalització econòmica, problemàtiques globals, etc.
El procés de democratització del poder a Andorra Les característiques clau del govern sota la Constitució andorrana: la separació de poders Les eleccions i el sistema de partits Participació o representació: les necessitats actuals de la ciutadania andorrana	Les organitzacions supranacionals i regionals. El paper i les responsabilitats del Govern andorrà a escala mundial Els mitjans de comunicació com a creadors d'opinió pública
Justícia i justícia social	
Justícia, injustícia i legalitat El paper dels tribunals de justícia Democràcia i justícia social en les societats avançades Cohesió social i discriminació social a Andorra	Llei i llibertat: normes de conducta social justes La llibertat d'expressió El moviment LGTBIQ+ La igualtat entre homes i dones Els mitjans de comunicació digitals i les xarxes socials en la societat democràtica

	Justícia social i participació democràtica: la responsabilitat individual i col·lectiva
PROCEDIMENTS	
Indagació, plantejament de problemes i preguntes	
<p>Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens més importants</p> <p>Selecció de fonts d'informació que contribueixin a conèixer el paper dels partits polítics andorrans en democràcia</p> <p>Selecció de dades i informacions que ajudin a estudiar el procés de democratització del poder a Andorra</p> <p>Formulació de preguntes sobre les garanties de protecció del sistema democràtic i social andorrà</p> <p>Formulació de preguntes o problematització sobre la justícia i legalitat a Andorra</p> <p>Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)</p>	<p>Formulació de preguntes (explorar la varietat d'esdeveniments, qüestions o fenòmens, la qüestió de la investigació, etc.) per dissenyar i desenvolupar una estratègia de cerca eficaç</p> <p>Identificació i tria de fonts d'informació potencial per conèixer el paper dels mitjans de comunicació en democràcia</p> <p>Formulació de preguntes sobre els reptes actuals de la vida en democràcia a Andorra i al món</p> <p>Formulació de preguntes i problematització sobre situacions de desigualtat</p> <p>Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània</p> <p>Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)</p>
Anàlisi i interpretació crítica de la informació	
<p>Anàlisi crítica de la informació relativa als partits polítics a Andorra</p> <p>Anàlisi i valoració del sistema electoral andorrà</p> <p>Comparació de diversos sistemes electorals presents a Europa</p> <p>Interpretació sobre la participació democràtica de la joventut a Andorra</p> <p>Anàlisi del funcionament del sistema judicial a Andorra</p> <p>Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades</p>	<p>Anàlisi de fonts sobre la llibertat d'expressió i el paper dels mitjans</p> <p>Anàlisi crítica de la situació de les persones LGTBIQ+ a Andorra</p> <p>Anàlisi crítica de la informació sobre la igualtat de les dones en el treball i en els diversos àmbits de la vida familiar i en societat</p> <p>Interpretació de la ideologia en els mitjans de comunicació</p> <p>Recerca d'arguments i contraarguments per valorar la credibilitat de les fonts d'informació, segons la seva procedència i la intencionalitat del seu creador o emissor</p>
Comunicació, síntesi i argumentació	
<p>Emetre els propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada, a partir del més rellevant de les informacions i dades</p> <p>Argumentació sobre la democràcia més enllà de la participació política</p> <p>Síntesi i argumentació sobre la justícia social en la societat democràtica</p>	<p>Emetre els propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada, a partir del més rellevant de les informacions i dades</p> <p>Argumentació sobre el paper dels organismes internacionals en la política nacional andorrana</p> <p>Argumentació sobre la llibertat d'expressió als mitjans de comunicació i a les xarxes socials</p>
ACTITUDS I VALORS	
Rebuig de la violència com a solució per a la resolució de conflictes	Rebuig als estereotips que suposin discriminació per raons de gènere, origen o creences

<p>Apreciació del valor de la diversitat cultural, davant la intolerància i la incomprensió entre les societats</p> <p>Prendre consciència dels propis prejudicis i predisposició a canviar les pròpies idees</p>	<p>Compromís a l'hora d'endegar alternatives de convivència orientades a aconseguir la igualtat entre les persones</p> <p>Rebuig de la violència com a solució per a la resolució de conflictes</p> <p>Defensa de la convivència democràtica de les persones i els grups sigui quin sigui el seu origen</p> <p>Denúncia dels arguments socials i ideològics utilitzats per la defensa del racisme, la xenofòbia i l'extremisme</p> <p>Denúncia de les conseqüències del racisme i la xenofòbia</p>
---	---

Orientacions didàctiques del bloc 4

L'aprenentatge de la vida política democràtica s'ha de fer a partir de l'estudi de situacions quotidianes en què es puguin aplicar els valors democràtics, tota mena de casos de la vida diària, a més a més de les situacions institucionals de la participació política. Cal fer entendre a l'alumnat que les actituds democràtiques s'han de demostrar en tots els aspectes de la convivència i no tan sols en època d'eleccions. L'educació democràtica de la ciutadania ha d'anar més enllà del coneixement de les institucions, de l'estructura o del procés polític. Cal formar el pensament crític i, en aquest sentit, la utilització i anàlisi dels mitjans de comunicació són clau.

És molt important analitzar el procés històric de la consecució de fites democràtiques i de l'estat de dret a Andorra. Cal fer comparacions entre el sistema polític actual i altres sistemes anteriors, per demostrar els canvis que s'han donat i perquè ajudin a valorar la vida democràtica que tenim. En aquest sentit, hem de propiciar un treball a partir de l'estudi de situacions en què es qüestionin la pluralitat, la llibertat o la igualtat al nostre entorn, per a la defensa de la diversitat sexual, social, ètnica o religiosa, en situacions a casa, al carrer o al centre educatiu, per ampliar després l'angle de visió a altres realitats.

Bloc 5. Memòria i patrimoni

El desenvolupament de la consciència històrica ha de permetre a l'alumnat relacionar el passat amb el present i el futur. Aquest és el principal propòsit d'aquest bloc. L'alumnat ha d'identificar els canvis i les continuïtats en el passat i en el present d'Andorra a través de les fonts i evidències que les generacions passades han deixat. I també ha de prendre consciència que el seu llegat seran evidències per a les generacions del futur, que interpretaran com a part del seu passat. La identificació dels canvis i les continuïtats és el pas previ a l'explicació i la interpretació de l'evolució històrica.

El bloc està organitzat en dos àmbits: memòria i temps, i patrimoni i memòria. El primer presenta les grans etapes de l'evolució de la societat andorrana des de l'etapa preagrària fins al segle XXI. Es tracta de construir un mapa temporal que permeti a l'alumnat saber situar els fets i els problemes de manera successiva, identificant els diferents períodes, els seus antecedents i els temps posteriors. La situació ha d'anar acompanyada de la descripció de les característiques de cada període i de la comparació diacrònica entre períodes diferents. Posteriorment s'analitzaran les causes i les conseqüències dels canvis produïts. En el segon cicle es destaca la importància de treballar en profunditat el segle XX i descobrir els silencis històrics i els mites construïts que amaguen realitats que cal visibilitzar.

El segon àmbit se centra en el patrimoni i la memòria. La defensa i la protecció del patrimoni andorrà impliquen conèixer-lo. El reconeixement del passat que tenim present i la seva preservació per a les generacions futures d'andorranes i andorrans pot ser un motiu rellevant per a la predisposició de l'alumnat en la indagació del seu passat familiar o local, utilitzant tota mena de fonts i evidències que no sempre són utilitzades per la historiografia. Es tracta de posar en relleu l'existència d'un patrimoni arquitectònic i material important, però també de recuperar el patrimoni immaterial, vinculat sovint als records personals i familiars i a fonts com els relats -la història oral- o la documentació familiar de tota mena.

Bloc 5. Memòria i patrimoni

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Memòria i temps	
Les perioditzacions basades en el mode de producció: etapa preagrària, agrària industrial Els orígens de l'agricultura i la ramaderia a Andorra Andorra, d'una economia de subsistència a l'economia de mercat del s. xxi	Històries i memòries del segle xx: silencis i conflictes Mites versus història Una història de la vida quotidiana de les persones en el passat recent Història cultural d'Andorra Els canvis socials més transcendents en la història d'Andorra al segle xx
Patrimoni i memòria	
El patrimoni cultural andorrà L'estat actual del patrimoni: què se'n conserva? El seu estat de conservació Mesures per conservar-lo Conservació versus progrés	El patrimoni natural o paisatgístic El patrimoni immaterial d'Andorra Els arxius de la memòria: fonts primàries per escriure la història del segle xx El patrimoni de les fonts audiovisuals per escriure la

història recent d'Andorra	
PROCEDIMENTS	
Indagació, plantejament de problemes i preguntes	
<p>Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens més importants</p> <p>Selecció de les fonts d'informació per conèixer els elements que configuren la nostra identitat (p.e., patrimoni cultural tangible i intangible)</p> <p>Identificació i descripció del tipus de font d'informació potencial que ens ajuda a interpretar l'espai que ens envolta com a part de la nostra identitat</p> <p>Problematització sobre la conservació del patrimoni cultural andorrà</p> <p>Formulació de preguntes relatives a l'estat de conservació del patrimoni i de les mesures dels organismes públics</p> <p>Recerca d'informació per a l'elaboració d'un mapa del patrimoni andorrà</p> <p>Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)</p>	<p>Formulació de preguntes (explorar la varietat d'esdeveniments, qüestions o fenòmens, la qüestió de la investigació, etc.) per dissenyar i desenvolupar una estratègia de cerca eficaç</p> <p>Recerca d'informació sobre la vida quotidiana a Andorra a principis del segle XX</p> <p>Formulació de preguntes relatives als diferents tipus de patrimoni que hi ha i com s'han de conservar</p> <p>Identificació de les fonts històriques segons la informació pertinent que ens ofereixen sobre fets històrics o protagonistes, així com la informació que se silencia o s'oculta.</p> <p>Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània</p> <p>Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)</p>
Anàlisi i interpretació crítica de la informació	
<p>Seqüenciació dels temps basats en els modes de producció i comparació</p> <p>Anàlisi crítica de la informació sobre el patrimoni i la seva relació amb els diferents tipus de turisme</p> <p>Classificació i interpretació de la informació relacionada amb el patrimoni cultural i la seva conservació</p> <p>Valoració de l'impacte del creixement urbà andorrà sobre el patrimoni cultural</p> <p>Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades</p>	<p>Anàlisi crítica dels mites que hi ha en la història andorrana</p> <p>Síntesi sobre la importància de la història de totes les persones: vida quotidiana, història material, història de les mentalitats, història cultural...</p> <p>Argumentació sobre l'extensió del concepte de patrimoni i la seva relació amb la democratització de la cultura</p> <p>Recerca d'arguments i contraarguments per valorar la credibilitat de les fonts d'informació, segons la seva procedència i la intencionalitat del seu creador o emissor</p>
Comunicació, síntesi i argumentació	
<p>Fer la síntesi de les dades, els elements i les informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada</p> <p>Argumentació al voltant de l'estat de conservació del patrimoni andorrà</p> <p>Síntesi i argumentació sobre l'evolució que ha seguit el patrimoni i les mesures per conservar-lo</p>	<p>Fer la síntesi de les dades, els elements i les informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada</p> <p>Argumentació sobre el patrimoni immaterial i les possibles mesures per conservar-lo</p> <p>Argumentació sobre la situació dels arxius andorrans per a la conservació de la memòria col·lectiva</p> <p>Síntesi i argumentació sobre el paper de les fonts audiovisuals per a la història d'Andorra en el segle xx i els canvis viscuts en les últimes dècades</p>

ACTITUDS I VALORS

Apreciació del paper important de la temporalitat en la formació de la nostra identitat i la nostra cultura

Conscienciació de la importància que tenen la preservació i la conservació del patrimoni com a testimoni de la nostra memòria col·lectiva

Valoració del territori com a part de la nostra identitat personal i col·lectiva

Conscienciació de la continuïtat en el temps entre el passat, el present i el futur

Valoració dels sistemes de mesura del temps i de la història, com a producte de la cultura i de la societat que els va crear

Apreciació de la necessitat d'establir un diàleg entre territoris i identitats diverses

Orientacions didàctiques del bloc 5

No es tracta de convertir l'alumnat en historiadors o historiadores, sinó que prenguin consciència de la seva temporalitat i de la seva historicitat. Cal partir de la consciència de canvi i de la comparació entre el passat i el present, per acabar fent prospectiva de futur sobre diferents aspectes de la vida. Es pot programar tota mena d'activitats destinades a recuperar les memòries de la gent comuna, de la gent del carrer i de les famílies de l'alumnat, preservar les fonts i les evidències que han anat guardant del passat i donar-les a conèixer a partir d'exposicions temporals, museus escolars, informes audiovisuals o informes escrits. El paper de l'escola i de l'alumnat pot ser molt important per recuperar memòries personals dels familiars dels alumnes i per exposar aquestes memòries i les fonts que les recolzen. És una manera de fer sentir l'alumnat protagonista del passat i del present.

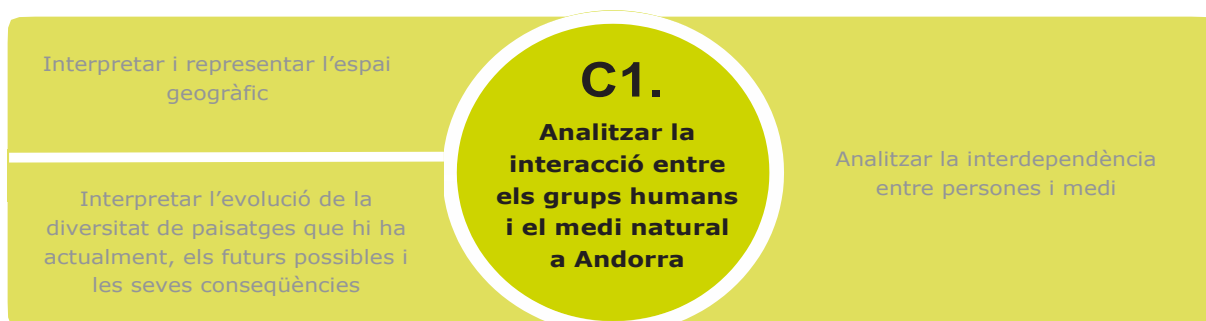
És necessari que l'alumnat es familiaritzi amb les grans etapes de l'evolució de la societat andorrana, fent servir especialment imatges i murals que representin el pas del temps i els canvis essencials en cada període de la història, com un mapa temporal perquè l'alumnat pugui situar els esdeveniments més importants d'Andorra i del món. En aquestes activitats, s'ha de jugar amb la successió de fets i la simultaneïtat, amb mirades diacròniques i sincròniques, a diferents escales d'anàlisi. En les nostres classes cal treballar amb fonts històriques i evidències que les generacions passades han deixat. El patrimoni material i immaterial és també una font d'informació, com a testimoni i llegat del passat. El patrimoni ens permet plantejar activitats d'indagació a partir de preguntes històriques i de promoció per conservar les restes del passat.

Quadres de síntesi

Quadre de síntesi de la C1

Críteris d'avaluació

CA1. Precisió

CA2. Rigor

CA3. Sentit crític

Expectatives de 1r cicle

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra, analitza l'evolució de l'ocupació humana del territori i distingeix els efectes de les activitats urbanístiques, econòmiques i socials.

L'alumne representa l'espai geogràfic i els aspectes relatius a la configuració del mateix en relació amb altres espais internacionals, a partir de tècniques cartogràfiques clàssiques i digitals. També interpreta de manera crítica la informació relativa a la gestió i configuració del territori, i fa servir el vocabulari geogràfic pertinent en la seva argumentació.

Finalment, l'alumne imagina possibles evolucions del territori d'Andorra, amb relació a les activitats humanes que el modifiquen, des del poblament i la urbanització, l'explotació i la gestió dels recursos naturals. Al mateix temps proposa solucions als problemes ambientals o argumenta alternatives des de la perspectiva d'un creixement sostenible.

Expectatives de 2n cicle

Al final del segon cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza la interacció entre els grups humans i el medi natural a Andorra, situa en l'espai geogràfic andorrà dades concretes i processos de transformació del paisatge, i els analitza des de diferents angles de visió i des de diverses escales territorials, recolzant-se en tècniques cartogràfiques i ideogràfiques, i amb un ús rigorós dels conceptes de l'àmbit geogràfic.

L'alumne fa una anàlisi crítica de les informacions relatives a qüestions controvertides sobre la configuració de l'espai geogràfic, construint-se una opinió i un judici propis sobre aquestes problemàtiques socials, i organitza una argumentació ben fonamentada, amb evidències sobre els fenòmens geogràfics andorrans i interterritorials.

L'alumne interpreta la gestió i l'organització de l'espai geogràfic andorrà en el passat i en el present i analitza els possibles futurs que es poden donar en el territori, així com les accions personals i col·lectives que s'esperen de la societat andorrana per aconseguir un creixement econòmic urbà sostenible i unes relacions socials equitatives.

Quadre de síntesi de la C2

Críteris d'avaluació

CA1. Precisió

CA2. Rigor

CA3. Sentit crític

Expectatives de 1r cicle

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza l'evolució històrica de la societat andorrana comprèn els canvis i les continuïtats de la història d'Andorra. Domina la cronologia i la periodització dels esdeveniments i processos més importants de la història andorrana i construeix una narració en què demostra que domina les nocions temporals històriques bàsiques.

L'alumne analitza les fonts històriques amb rigor per donar una explicació fonamentada dels fenòmens històrics, sobre les seves causes i les seves conseqüències. També interpreta les fonts de manera crítica, contrastant les informacions, valorant-ne la veracitat i incorporant evidències i dades a l'argumentació.

En últim terme, l'alumnat distingeix els protagonistes dels fets i dels canvis històrics, contextualitza els processos i desenvolupa l'empatia per comprendre millor les actituds dels actors de la història. Així, incorpora aquests elements al seu relat històric i relaciona passat, present i futur, fet que li permet donar una explicació al present d'Andorra i al seu futur.

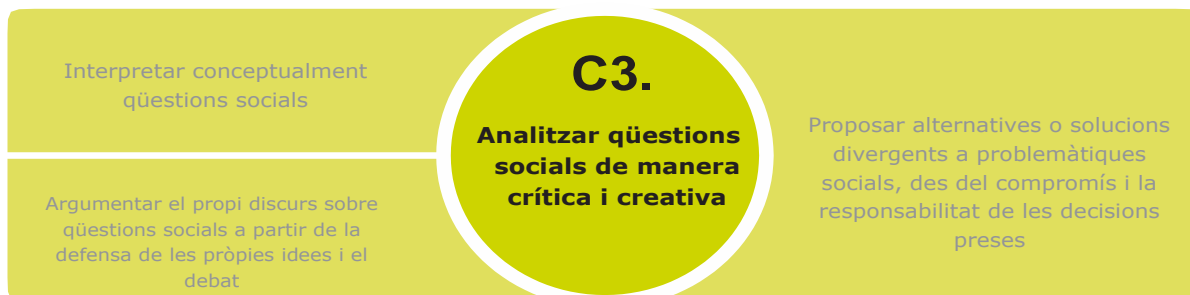
Expectatives de 2n cicle

Al final del segon cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza l'evolució històrica de la societat andorrana, analitza els canvis i les continuïtats polítiques, econòmiques o culturals establint les interrelacions oportunes entre aquests àmbits. L'alumne representa de diverses maneres la cronologia i la periodització dels fets i processos històrics andorrans, i demostra les coincidències i diferències de contemporaneïtat.

L'alumnat analitza les fonts d'informació històrica amb capacitat crítica per interpretar-les i contrasta les interpretacions historiogràfiques diferents o contradictòries; a més, fa servir dades i evidències històriques diferents. Així, distingeix també la manipulació, les ideologies, els silencis o les ocultacions de les fonts i de les interpretacions històriques.

L'alumne construeix narracions que són explicacions històriques causals i intencionals sobre els processos de canvi històric que han estat clau en la història andorrana. Relaciona aquests canvis a diferents escales territorials. Demostra consciència històrica per explicar el present des de l'anàlisi del passat i per fer prospectiva històrica sobre els possibles futurs.

Quadre de síntesi de la C3

criteris d'avaluació

CA1. Rigor

CA2. Sentit crític

CA3. Creativitat

Expectatives de 1r cicle

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza críticament i creativament qüestions socials, a partir de les evidències i de la interpretació rigorosa de les fonts d'informació, les contextualitza i les situa en un temps i en un espai andorrans, identificant els elements de canvi i de continuïtat en el temps.

L'alumne mostra un pensament crític quan analitza qüestions socials controvertides i diferencia fets d'opinions, distingeix la veracitat de les informacions i la fiabilitat de les fonts. Estableix causes i conseqüències d'aquestes problemàtiques socials i fa un judici argumentat de les actituds i les accions dels seus protagonistes.

L'alumne mostra un pensament creatiu quan fa propostes de solució de qüestions socials, pensa alternatives als problemes i té en compte que aquestes alternatives no poden ser solucions úniques o tancades, sinó que són una opció entre diferents possibilitats i que tenen unes conseqüències per a les persones implicades.

Expectatives de 2n cicle

Al final del segon cicle de segona ensenyança, quan l'alumne analitza qüestions socials d'Andorra fa una argumentació sobre aquestes qüestions i estableix relacions en el temps i en l'espai amb altres realitats i altres escales territorials. Fonamenta teòricament el seu raonament o judici, i és capaç de plantejar una contrargumentació sobre la pròpia opinió.

L'alumne mostra un pensament crític quan valora evidències contrastades sobre una qüestió socialment viva, identifica les intencionalitats o les ideologies de les diverses posicions o opinions dels protagonistes i descobreix silencis o ocultacions en les informacions, així com possibles manipulacions de les dades.

A l'últim, l'alumne mostra un pensament creatiu i divergent quan les seves propostes de solució als problemes o conflictes socials d'Andorra i del món tenen en compte que les nostres opcions i la nostra presa de decisions impliquen sempre uns valors socials que escollim, i que requereixen el compromís i la responsabilitat de la ciutadania.